

Nekrológ

Csörsz Rumen István*

JANKOVICS JÓZSEF (1949–2021)

Aligha vagyok méltó, hogy egy ilyen kiterjedt életművet összegezzek. Aligha méltó bárki, hogy egészként, s immár fájdalmasan lezártként tekintsen Jankovics József pályájára, hiszen ezt a közelsége miatt sem tehetjük meg. Szakmai búcsúztatókra természetesen szükség van, készülnek is – de ez az írás nem lehet ilyen. Ám aki írja, nemzedéktársaihoz hasonlóan nem hallgathat, ha azt kéri: emlékezzen. Arra pedig, hogy köszönetet mondjunk (ami valahogy mindig elmaradt), mindnyájan méltók vagyunk.

Nem írhatom le részletesen, mennyire sokoldalú ember volt. Hogy Bethlen Miklóson és Gyöngyösi Istvánon túl fejében hordta a 16–17. század kisebb költőit, de Ányos Pált, Pálóczi Horváth Ádámot, sőt Babits Mihályt és Mészöly Miklóst is. Beszélgetni pedig mindenről lehetett vele. Egész különböző karakterű írók tisztelték meg a barátságukkal: Zalán Tibor, Esterházy Péter, az emigráns magyarok. Egyszer elmesélte, hogy Lázár Ervin játékból „megajándékozta egy dzsungellel”. Valóban a képzelet és a tudás tágasságával kárpótolta őt a gondviselés a gyakori fizikai-lelki fájdalmakért. Néha viszont kedvesen félrehajtotta a dzsungelt fedő külső, óriási leveleket, s óvatosan betessékelt a közel állókat. Olyankor szinte a hangja is megváltozott, s kiderült, hogy ugyanolyan szenvedéllyel kutat, mint azok a kollégái, akiken a lelkesedés könnyebben látható volt. Mindenki megtapasztalta, hány száz vitaülést, konferenciát vezetett le megnyugtató szavaival, biztató vagy óvatosságra intő hunyorgásával. Hogy a 2020-as karantén első adandó szünetében, a mozdatlanul, betegágyban töltött időszak után azonnal felment a budai Várba, a levéltárba, s rendíthetetlenül tovább dolgozott, mintha csak tegnap hagyta volna abba. Esténként megírta tréfálgató e-mailjeiben, ha kérdése volt: vajon milyen hangszert jelöl a megjegyzés...? Vagy felhívott kicsit beszélgetni. Aki fellapozza Stoll Béla bibliográfiáját a magyar kéziratos énekeskönyvekről (1565–1840), számos olyan tételt

* A szerző a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos főmunkatársa.

talál, amelyekre Jankovics József bukkant rá. Nem használta őket, de hírt adott ró-
luk, s évtizedek múltán is öröm kézbe venni.

Közhely, de nehezen cáfolható, hogy saját sorsunkba akarva-akaratlan beleíródik a kor, amelyben élünk. Jankovics József sorsában kétségkívül ott tükröződik az Irodalomtudományi Intézet sorsa. Bizonyára azért is, mert a sajátját rejtetten élte. Fájdalmait, kétélyeit, néha elkeseredett küzdelmeit kevesen ismerték. Külső karaktere viszont szinte allegorikus figuraként épült rá az intézet és a régi magyar irodalom kutatóközösségének imázsára. Egy szakállas békebíró, aki támogat, noszogat, s ha bajban vagy, segít. Távoli dolgokkal foglalkozik, de a jelen káoszán próbál úrrá lenni vele. A Pázmányhoz fogható retorikájú, expresszív Szörényi László és a befelé forduló, szavakat ízlelgető, Bethlen Miklós- vagy Gyöngyösi-karakterű Jankovics József képe örökre összefonódik ezzel a közösséggel.

Klaniczay Tibor – akit a velem egykorúak már csak a legendákból ismerhettek – a kezdeményezések embere volt. Figyelme egyaránt kiterjedt a kapcsolatok megteremtésére és fenntartására: ebből született az (akkor MTA) Irodalomtudományi Intézet, s a Reneszánsz Osztály tág szakmai köre, a „Rebakucs”. Klaniczay halála, 1992 után nemcsak a világtörténelem változott, hanem e kutatói közösség is. Vezetőjének, az épp csak negyvenes éveit kezdő Jankovics Józsefnek pedig az a feladat jutott, hogy ezt az összetett örökséget tovább gyarapítsa, megőrizze. Ez gyakran hálátlanabb feladat, mint új kapcsolatokat kezdeni, tiszta lappal indulni. Jankovics azonban tisztában volt a régiek értékével és pótolhatatlanságával, ezért életének következő két évtizedét arra tette fel, hogy a működő dolgokat oltalmazza. Sőt pátyolgassa. Hogy fenntartsa a kedvet minden kutatóban, miközben a pálya presztízse zuhanni kezdett (akkor még nem sejtette az Akadémia ellehetetlenítésének jelenkori terveit). Hogy erősítse az „öregek” megbecsülését, és pártolja a fiatalok kibontakozását. Segítsen az útkeresésben, s ha kell, a védekezésben. Ennél nagyobb koncepciót nem épített, az alkalmazkodás és az alázat volt az egyetlen konkrétum – a többi az élet, a szakmai helyzetek hozták magukkal.

Az osztályvezetői tisztség a vidám pillanatokon, a több száz fős konferenciákon és a hajnalig tartó beszélgetéseken túl főként adminisztrációt, szervezőmunkát jelent. Már önmagában elég, hogy megnehezítse a szuverén kutatást. Jankovics József emellé egy másik tisztséget is megörökölt Klaniczaytól: az intézet igazgatóhelyettesi posztját. Ez végképp csak a névjegykártyán mutat jól, a valóságban pontosan az ellentéte annak, amire egy kutató vágyik. Nem merek belegondolni, hány megíratlan cikk, könyv, kimaradt kutatónap bánja, hogy ő nem élhetett a tudománynak ekkoriban. Önkifejezés, karrier, önmenedzselés helyett már-már mazochista aprómunka jutott neki. Jórészt elmaradtak a díjak, az elismerések is, hiszen mindenki természetesnek vette, hogy ő ilyen. Még hajdani mestere, Kovács Sándor Iván sem állt mellé, s viszonyukat keserű viták felhőzték. Jómagam pedig fiatal kutatóként fel sem foghattam, mekkora segítség volt, amikor 2003-ban elvállalta a *Bocskor-kódex* lektorálását. Az első betűtől az utolsóig összeolvasta az átírást a fényképekkel, s rengeteg átírási kérdést, anomáliát megoldott.

Ezekben az években Szörényi László igazgatóval, régi barátjával egészen különös párost alkottak. Mint az ókori Spárta vagy a honfoglaló magyarok kettős királysága: két, teljesen eltérő karakterű, elhivatott tudósból faragott vezetőt a furcsa kényszerhelyzet. Egyre jobban összecsiszolódtak, s némely vitájukat is félretéve, szavakkal és tettekkel folyamatosan védték az intézetet, a szakmát. Egyszer majd valaki okosabban leírja: az akadémiai eszmét.

Mindez nem mehetett volna végbe, ha nem övezi személyüket bizalom, sőt a kollégák részéről baráti szeretet. Ne lássunk ebben valamiféle elvárást: ők maguk váltották ki, öniróniával, gyakran vállalva akár tévedéseiket, gyarlóságait, a napról napra változó akadémiai vitahelyzetek átláthatatlanságát. Jankovics minden héten végigjárta az intézet osztályait, bekukkantott, pár mondatot váltott kicsikkel és nagyokkal, aztán továbbindult. De mindenki érezte, hogy figyel rá. Hét évet töltöttem mellette tudományos titkárként, majd jeles kortársam, Tóth Zsombor folytatta: pontosan emlékszünk, néha milyen feszült helyzetekbe csöppentünk váratlanul. Mindig volt, aki a tudománypolitikában újra felszította az intézeti és az egyetemi szféra közti érdekkülönbségeket. A költöztetés állandó rémképe miatt hetente írtuk a folyamodványokat, hogy a döntnökök bírálják felül ezt a koncepciót, hiszen az Eötvös Könyvtárnak ez végzetes volna. A természettudós lobbik erejével sem mindig vehették fel a versenyt a humán tudományok a költségvetés vitáin. Jankovics József a szívének kedves barokk líra és próza helyett azzal kellett vesződjön, hogy a kutatók megnevezését tiltó beszámolóokban hányféleképp tudja leírni: „jelent meg”, „látott napvilágot”, „hagyta el a sajtót” és így tovább. Abszurdisztán díszpolgára lehetett volna, aki közbevetett jelzőkkel próbálta sok éven át hitelesebbé, irodalmárhoz méltóbbá tenni a hivatali formulákat. Gyakorlott szerkesztő volt – valaha a *Kortárs*-nál kezdte pályáját –, de erre biztosan nem vágyott. Így lett a kiváló hungarológusból az észbontó tudományos világ írnoke, ósatyákhoz méltó koronatanúja. A lényegét alighanem a sorok közé rejtette, ahogy az előző világban jól megtanulta.

Jankovics és Szörényi lelkierején múlt (no meg sok-sok órás SZMSZ-egyeztető értekezleteken), hogy a 2012-ben összevont hét intézet egyikeként emelt fővel, hagyományaink zömét megőrizve léphettünk be a Bölcsészettudományi Kutatóközpontba. S nem kellett hozzá túl nagy pátoasz, hogy a *Szózat* közismert sorait – „él nemzet e hazán” – valahogy mindig ráértsük az intézeti küzdelmekre. Azt hiszem, ez ma is több erőt ad, mint a morgolódás vagy a rezignáció. Az ellenszél nem csökkent, de a szolidaritás sem. A testvér szakterületek és az egyetemek felől a meg erősödött, „összekeredett” barátság jeleit látjuk a közös gondok záporában.

Emlékezzünk tehát. Hogy az intézetről ma is mindenkinek jusson eszébe Jankovics József, azaz Jóska bácsi szakállas kedvessége, szomorkás vidámsága.

Mert ő az életét adta érte.